

Moeilijkheden en mogelijkheden bij het onderzoek van de Nederlandse klankstructuur

door

J. TAEDEMAN

1. Dat in de klankkomponent van een taal een onderscheid gemaakt moet worden tussen taalsystematisch relevante en irrelevante elementen, was verscheidene taalonderzoekers in de decennia net voor en net na de eeuwwisseling al duidelijk geworden. Zij waren fonologen-avant-la-lettre. Een duidelijke formulering van een fonologische theorie (als onderdeel van een algemene taaltheorie) is er echter pas op het einde van de jaren twintig gekomen. Zij was het werk van de belangrijkste vertegenwoordigers van de „Cercle linguistique de Prague”: R. Jakobsson, S. Karcevskij en vooral N. S. Trubetzkoy, wiens *Grundzüge der Phonologie* nog altijd als de hoeksteen van het moderne fonologisch onderzoek beschouwd mag worden. De fonologie wordt er gepresenteerd als een theorie over de *structuur* van de klankkomponent en is als zodanig op de eerste plaats een eksponent van het *struktuuralisme*. Centraal staan het begrippenpaar „langue” (Sprachgebilde)-„parole” (Sprechakt) en de notie „Lautunterschied”. Op het niveau „parole” valt nl. een oneindig aantal klankopposities te onderscheiden, op het niveau „langue” blijken echter maar een selekt aantal van die opposities funktioneel te zijn, in die zin dat zij betekenisonderscheidende (distinktieve) waarde hebben. Volgens Trubetzkoy heeft de fonoloog bij de beschrijving van de klankstructuur een drieledige taak:

- 1 de distinktieve opposities opsporen
- 2 de relaties tussen de leden van die opposities nagaan
- 3 onderzoeken volgens welke regels die leden met elkaar verbonden kunnen worden tot woorden en zinnen.

Faze 1 + 2 leveren de *foneeminventaris* van de onderzochte taal op; het resultaat van faze 3 is een *fonotaksis* (beschrijving van de foneemvalentie of *-distributie*). Bijzonder interessant is het hier al te vermelden dat ook Trubetzkoy er uitdrukkelijk op wijst dat in elke fonologische beschrijving faze 1 + 2 enerzijds en faze 3 anderzijds noodzakelijk en inherent met elkaar verbonden zijn. Het mag inderdaad nogal evident lijken dat de foneemdistributie pas echt onderzocht kan worden als de foneeminventaris (oppositeel)

vastgelegd is, maar niet minder ligt het volgens Trubetzkoy voor de hand dat het distributie-onderzoek nieuwe elementen kan aanbrengen i.v.m. de situering van de fonemen in het foneemstelsel¹. Een foneem is dus in laatste instantie niet de som van zijn oppositionele maar van zijn *oppositionele* + *distributionele* kenmerken.

De reden waarom ik hier zo de inherentie van de drie aspecten van het fonologisch onderzoek beklemtoon, moge verder blijken.

2.0. Voor het Nederlands is het *oppositionele* aspect van de klankkomponent al vroeg aan een grondig onderzoek onderworpen. Het resultaat, de foneeminventaris, is bij de diverse analyses vrijwel steeds hetzelfde geweest. Alleen i.v.m. de vokaalfonemen zijn de Nederlandse fonologen het op een paar punten niet helemaal met elkaar eens geweest:

- de status van de zgn. „doffe” [ə]
- de mono- of bifonematische interpretatie van de diftongen *ei*, *ui* en *ou*
- de plaats van *ie*, *uu* en *oe* in het vokaalsysteem: kort (eventueel ongespannen) of lang (eventueel gespannen).

I.v.m. het *distributionele* aspect moeten wij ons echter in de voorhanden literatuur² tevreden stellen met een merkwaardig gering aantal konstataties van vrij algemene en vage aard.

In de laatste uitgave van Van den Bergs overigens goed bruikbare *Foniek van het Nederlands* (1972³) treffen wij b.v. de volgende „regels” aan m.b.t. het begin van het Ndlse monomorfematische woord:

1. Elke vokaal kan in de anlaut voorkomen.
2. Van de konsonanten komt alleen /ŋ/ niet op die plaats voor.
3. Twee vokalen kunnen daar (en ook elders) in het oorspr. Nederlandse monomorfematische woord niet na elkaar voorkomen.
4. Ten slotte geeft hij een overzicht van de zgn. „konsonantverbindingen” die in de anlaut kunnen staan. Hierin komen *pn-*, *ps-*, *chl-* en *fj-* voor. Van *sk-*, dat mij niet vreemder en

1. N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge...*, S. 219: „Daher müssen alle jenen Regeln, die den Gebrauch der einzelnen Phoneme und ihre Kombinationen irgendwie einschränken, bei der Beschreibung eines phonologischen Systems immer sorgfältig angegeben werden.

Sehr oft lässt sich auf Grund solcher Regeln eine Einteilung der Phoneme vornehmen, wobei diese funktionelle Einteilung die andere, durch logische Analyse der phonologischen Oppositionen gewonnene, ergänzt.”

2. Een uitzondering hierop is beslist het recente werk van J. J. M. Bakker, *Constant en variabel*, 1971. Tegen zijn aanpak moet echter het grote bezwaar ingebracht worden dat hij al te zeer de relevantie van de morfeemgrens verwaarloosd heeft.

zeldzamer lijkt te zijn dan b.v. *pn*- en *ff*-, is in de tabel echter geen spoor.

Hierbij sluiten dan nog enkele gelijkaardige „regels” i.v.m. het morfeemeinde aan.

En in de andere „gevestigde” fonologische beschrijvingen van het Nederlands zijn wij er in dit opzicht beslist niet beter aan toe.

2.1. De balans van dit nagenoeg louter oppositionele beschrijvingsprocédé is dan ook in kort bestek op te maken. Het heeft een ideale (d.w.z. systematische) segmentele woordvormdiakrise mogelijk gemaakt maar tegelijkertijd weinig fundamenteel inzicht in de *structuur* van de Nederlandse klankcomponent verschaft. Door die overwegend oppositionele aanpak is men namelijk het vinden van de foneeminventaris als een soort finaliteit gaan beschouwen, terwijl het toch duidelijk is dat fonemen pas een echt zinvolle status krijgen als beschrijvingstechnische elementen in functie waarvan de wetmatigheden in de klankcomponent akkuraat, inzichtelijk en economisch geformuleerd kunnen worden.

Herinnerend aan Trubetzkoy's passus over distributioneel onderzoek moeten wij er bovendien nog op wijzen dat fonemen louter oppositioneel heel vaak onvoldoende (m.i. soms zelfs onjuist!) gekarakteriseerd zijn. Straks hoop ik ten andere vooral op grond van een aantal distributionele overwegingen aan te tonen dat de traditionele Nederlandse foneeminventaris op enkele totnogtoe onbetwiste punten gemodificeerd moet worden.

Samenvattend zouden wij de fundamentele ondoeltreffendheid en in akkuraatheid van de traditionele Nederlandse fonologie in hoge mate kunnen vergelijken met het volgende werkprocédé in de semantiek en de syntaxis: dat men de woordsoorten uitsluitend op grond van hun interne kenmerken ging vastleggen en daarbij hun valenties (bijna) helemaal buiten beschouwing liet.

2.2. De *oorzaak* van deze verwaarlozing van het distributionele aspekt in de fonologie is moeilijk met absolute zekerheid te achterhalen, maar de volgende factoren zullen er ongetwijfeld niet vreemd aan zijn.

2.2.1. De *te eng fonetische status* van het foneem en andere fonologische begrippen, waardoor, binnen de grenzen van de vrije en de *akoestisch of artikulatorisch eng verwante* positionele varianten, een één-éénduidige relatie gelegd werd tussen klank en foneem. Zo mogen b.v. de realisaties van /X/ wel enige (vrije of positionele) variatie vertonen (b.v. [X], [X⁻], [X⁺]) maar alles moet toch binnen welomschreven fonetische perken blijven: [h]

kan daar o.a. niet meer toe behoren, omdat deze klank in een andere artikulatorische „kategorie” valt (velair ~ laryngaal). Omgekeerd moet [X] steeds als een realisatie van het foneem $^1/X/$ beschouwd worden.

Dat het foneem essentieel een mentale konstruktie en de klank (of realisatie) een fysisch element is en dat zij bijgevolg tot fundamenteel verschillende ontologische en beschrijvingstechnische niveaus behoren waartussen wel konkordantieregels opgesteld kunnen (en moeten) worden, lijkt men in de meeste Ndlse. fonologische beschrijvingen uit het oog verloren te hebben. En doordat men daarbij het foneem een vrij konkreet-fysische gestalte gaf, werd de mogelijkheid om krachtige distributieregels op te stellen automatisch fel beknot. Ter illustratie hiervan het volgende voorbeeld :

In de traditionele Nederlandse foneeminventaris komen de volgende stemloze frikatieve elementen voor : $^1/s/ - /f/ - /X/ - /b/$. Normaal zouden wij mogen verwachten dat die natuurlijke klasse in hoge mate dezelfde distributieve kenmerken heeft. In werkelijkheid hebben zij echter geen enkele valentie gemeen, wat vooral toe te schrijven is aan de distributieve defektiviteit van $/X/$ en $/b/$.

De volgende tabel biedt een overzicht van de distributie van $/b/ - ^1/X/$ en $/f/$ binnen het eenlettergrepige monomorfematische woord³ :

	$/b/$		$/X/$		$/f/$
1	# — [V] (<i>baan</i>)		X		# — ([V] (<i>fel</i>))
2	X		X		# — [L][V] (<i>flauw</i>)
3	X		\check{V} — # (<i>lach</i>)		\check{V} — # (<i>laf</i>)
4	X		\check{V} — [t] # (<i>acht</i>)		\check{V} — [t] # (<i>stift</i>)
5	X		# [s] — [V] (<i>schat</i>)		X

De segmenten *b* en *cb* hebben nog een ander kenmerk gemeen : [+ achter]. Nu lijkt het me een grote vereenvoudiging van het systeem te zijn als wij [h] beschouwen als een in de morfeemanlaut verschijnende variant van $/X/$. Op die manier hebben de stemloze frikatieve fonemen immers al drie valenties (1, 3, 4) gemeen. Dat $/X/$ desondanks niet in positie 2 optreedt, maakt onze „ingreep” belist niet optimaal elegant, maar kan ze m.i. toch niet ontwaarden. Hiermee wordt ten andere een belangrijk feit uit de

3. Hierin staat # voor woordgrens, [V] voor vokaalfoneem (\check{V} = kort vokaalfoneem, \check{V} = lang vokaalfoneem) en [L] voor likwiedfoneem. De platte streep duidt de plaats aan waar het betreffende foneem ingevuld moet worden.

Westgermaanse klankgeschiedenis direkt aanschouwelijk voorgesteld: nl. dat /X/ voor likwied geprokopeerd is.

In feite komt deze ingreep (of hypotese), waardoor /b-X/ en /f/ al drie gelijke (van de vijf mogelijke) distributiekenmerken hebben, hierop neer: wij hebben een *fonologisch* kenmerk [achter] geponeerd⁴ dat op het *fonetische* niveau positioneel gesplitst wordt in de kenmerken [+velair] en [+laryngaal]. Op dit punt valt in de traditionele fonologie een merkwaardige dualiteit te bespeuren: b.v. Ndl. [i] en [i:] verschillen ten opzichte van het (fonetische) kenmerk [lang], toch worden zij steeds via allofonenregels tot één /i/-foneem teruggebracht. Een gelijkaardige m.i. evenzeer voor de hand liggende behandeling van [h] en [X] (→ positionele varianten van /X/) is in de traditionele beschrijvingen echter gewoon nooit overwogen, omdat [h] en [X] fysisch/fonetisch iets sterker van elkaar verschillen dan [i] en [i:]. Hieruit kunnen wij alleen maar konkluderen dat in de traditionele theorie het foneem een te eng fonetische status heeft, met o.a. het hierboven aange- toonde onlogische gevolg dat een natuurlijke klasse van fonemen geen enkel distributiekenmerk gemeen heeft.

Nu blijft in het aangebrachte voorbeeld nog het vijfde distributietype (prevokalisch, na[s]) te behandelen: van de stemloze frikatieven komt in die positie alleen trad. /X/ voor. Die valentie heeft /X/, in oorspr. Nederlandse woorden, gemeen met /t/ (*star*) en /p/ (*spar*), allebei stemloze explosieven, echter niet met /k/. De fonemen /k/ en /X/ hebben behalve het kenmerk *stemloos* ook het kenmerk *velair* gemeen, m.i. een voldoende soliede basis voor allofonie. Op grond hiervan en weer eens ter vereenvoudiging van het hele systeem, wagen wij het dan ook [X] in die positie als een allofoon van /k/ te beschouwen. Op die manier verdwijnt nl. een laatste hinderlijke distributieve anomalie tussen /X/ en /f/ en kan meteen een elegante regel geformuleerd worden over de status van de tweeledige konsonantengroep vóór de vokaal: /s/ + stemloze explosief (wat bovendien weer met de historische realiteit overeenstemt). Ook voor deze hypotese is in het traditionele „model” geen plaats wegens het principe van de één-éénduidige relatie tussen foneem en realisatie (als er een foneem /X/ geïntroduceerd is, is elke [X] automatisch een realisatie van dat foneem). Uit het voorbeeld is echter, naar ik meen, wel voldoende gebleken dat de fonologie als strukturalistisch klankonderzoek hiermee haar eigen doelstellingen – het formuleren van de klank- strukturerende principes – neutraliseert.

4. [-achter] zijn die segmenten met een vernauwing na het palatale deel van het monddak.

2.2.2. Een tweede (eng met de eerste verwante) oorzaak van het bijna louter oppositionele beschrijvingsprocédé vormt m.i. het uitgangspunt dat het foneem de *kleinste betekenisonderscheidende eenheid* is. Lineair (of : horizontaal) kan men moeilijk iets anders poneren, maar op grond van Trubetzkoy's foneemdefinitie („die Gesamtheit der phonologisch relevanten Eigenschaften”, blz. 35) kunnen wij in elk segment ook een „vertikale” dimensie onderscheiden en in die optiek wordt het *relevant kenmerk* („distinkatief feature”) zelf het kleinste betekenisonderscheidende element. De „signifiants” van *bal* en *pal* worden in laatste instantie niet van elkaar onderscheiden door de aanwezigheid van resp. /b/ en /p/ maar door een verschillend gespecificeerde aanwezigheid van het feature [gespannen] in de anlautende fonemen /b/ en /p/, die overigens dezelfde fonologische kenmerken hebben.

Deze konstataatie wil ik helemaal niet presenteren als een innovatie ; minder bekend of toch zeker zelden geëxpliciteerd is echter een emanatie hiervan, nl. dat bepaalde (vooral distributionele) wetmatigheden via het distinkatief feature veel gemakkelijker opgespoord en algemener/eenvoudiger geformuleerd kunnen worden dan via het foneem ⁵.

Ter illustratie hiervan neem ik weer die morfemen die met twee echte konsonanten (KK-) beginnen. De mogelijke verbindingen in oorspr. Nederlandse woorden zijn, zoals zopas aangetoond is, /s/ + /t/, /s/ + /p/ en /s/ + /k/. Als wij fundamenteel met fonemen werken, dan moeten wij ons tevreden stellen met een dergelijke opsomming van de mogelijke clusters :

Vertrekken wij echter van de feature-konstellatie van die fonemen, dan kunnen de volgende wetmatigheden geformuleerd worden :

- 1 K1 ≠ K2
- 2 K1 + K2 [+ gespannen]
- 3 K1 + K2 : verschillend gespecificeerd t.a.v. het feature [kontinu]
- 4 ad hoc : K1 = $\left[\begin{array}{l} + \text{koronaal} \\ + \text{kontinu} \end{array} \right] \rightarrow /s/$

Betrekken wij nu bij ons onderzoek van de tweeledige prevokalische groep ook de verbinding K + L (= likwied), dan konsta-

5. Zie hierover o.a. M. Halle, *On the Basis of Phonology*, in : J. A. Fodor-J. J. Katz, *The Structure of Language* (1964), blz. 324-333.

M. H. Wheeler, *Distinctive features and natural classes in phonological theory*, in : *Journ. of Linguistics* VIII (1972), blz. 87-102. Wheelers kernidee is dat distinkatieve kenmerken „provide a formal means of expressing the notion of a natural class, such that a phonological rule which applies to a natural class may be expressed in a simpler way than a rule applying to some other class of segments.”

teren wij dat, afgezien van hierboven behandelde /Xl/ en /Xr/, alleen de volgende kombinaties on-Nederlands zijn: /tl/, /dl/, /sr/, /zr/. Alleen als wij het distinktief kenmerk als basiselement hanteren, kunnen wij hierin een structurende wetmatigheid ontdekken. In die te elimineren kombinaties valt dan op dat:

- 1 konsonant (K) en likwied (L) beide [+ koronaal] zijn
- 2 K en L gelijk gespecificeerd zijn t.a.v. het feature [kontinu]:
/tl/ en /dl/ zijn [- kontinu], /sr/ en /zr/ [+ kontinu].

Bijgevolg hoeft voor de beregeling van de anlautende /K + L/-kombinaties maar één restriktieregel opgesteld te worden: als de konsonant koronaal is, dan moeten K en L verschillend gespecificeerd zijn ten opzichte van het kenmerk [kontinu]. (Bemerk in dit laatste opzicht dezelfde wetmatigheid als bij KK). Geformaliseerd:

$$[+ \text{likwied}] \longrightarrow [\alpha \text{ kontinu}] / \# \left[\begin{array}{l} + \text{konsonant} \\ + \text{koronaal} \\ - \alpha \text{ kontinu} \end{array} \right] \text{ —————}$$

2.2.3. Als derde en laatste belangrijke oorzaak van de marginale plaats van het distributie-onderzoek zie ik de losmaking van de klankkomponent uit de rest van de grammatika (\rightarrow „autonome” fonologie). Hiermee bedoel ik vooral de neiging om de fonologische relevantie van morfeem- en woordgrenzen, morfonemische alternanties en grammatikale categorieën (znw., ww., enz.) gedeeltelijk (vooral in Europa) of zelfs volledig (vooral het Amerikaanse strukturalisme van de jaren 1940/1950) te ontkennen. Ook hierdoor kunnen inderdaad heel wat distributionele wetmatigheden in het stammorfeem (vooral de vokaal en de postvokalische groep), het suffiks of het woord in het algemeen versluierd worden.

Hiervan getuigen de volgende voorbeelden:

1 In éénlettergrepige monomorfematische Nederlandse woorden komen postvokalisches de volgende types⁶ van tweeledige clusters voor: -KK (*vuist*), -LK (*werk*), -NK (*bank*) en -LN (*arm*). Negeren wij echter de morfeemgrens in woorden als *luwt*, *draait* en *groeit*, dan moet hier nog een vijfde type aan toegevoegd worden, nl. -GK, tenzij wij het element tussen resp. [y], [a.] en [u] enerzijds en /t/ anderzijds als het eindstuk van een diftong wensen te beschouwen (resp. /y^w/ - /āj/ - /u^j/). Dat lost echter niet veel op want op die manier komen wij in tegenspraak met een distributieregel voor de „echte” diftongen *ei*, *ui* en *ou*: nl. dat tussen die diftongen en de morfeemgrens nog een één- of twee-

6. Hierbij: L = likwiedfoneem, N = nasaalfoneem, G = glijderfoneem.

ledige groep kan staan (b.v. $z + ou + t$, $v + ui + st$, $ei + nd$), wat bij *luw*-, *draai*- en *groei*- juist onmogelijk is.

2 In de Wvla. dialecten gaat een gespannen (lange) vokaal over in zijn ongespannen (kort) korrelaat vóór twee okklusieven. Een alternatie als $ik/wēt/ -ie$ [$wɪt$] kan er alleen verklaard worden, als voor de laatste vorm de onderliggende structuur $\# \neq wēt \neq t \neq \#$ ⁷ geponoerd wordt, waarbij $t + t$ wetmatig verkorting tot [ɪ] veroorzaakt.

3 De distributie van een of andere suffiksvorm kan één of meer fonemen uit het basismorfeem nader specificeren.

Een mooie illustratie hiervan bood ons al W. G. Moulton in zijn geprezen artikel *The Vowels of Dutch : Phonetic and Distributional Classes*⁸. Op grond van woordparen als *karretje-kaartje*, *bolletje-boontje* komt hij tot de konstataatie dat tussen een basismorfeem dat eindigt op een ondubbelzinnig ongespannen (= korte) vokaal + likwied of nasaal en het diminutiefsuffiks een (verbindend ?) [ə]-element komt te staan (\rightarrow suffiks *-etje*) ; na een duidelijk gespannen (= lange) vokaal + nasaal of likwied is dat niet het geval (\rightarrow suffiks *-tje* of *-pje*). Na /i/, /y/ en /u/ komt normaal het monosyllabische suffiks voor (b.v. *kiel-tje*, *muur-tje*, *bloem-pje*), wat hij terecht een belangrijk argument vindt om /i/, /y/ en /u/ *fonologisch gespannen* te noemen ; de enkele wisselvormen met *-etje* (b.v. *wiel-etje*, *bloem-etje*) behoren tot het bijzondere taalgebruik (poëtische taal, kindertaal, enz.) en ontkrachten de hierboven weergegeven visie op de foneemstatus van /i/, /y/ en /u/ niet. Zij kunnen m.i. ten hoogste uitvloeielsels zijn van het feit dat die segmenten *fonetisch* (ver)kort geworden zijn.

Een analoog (m.i. nog iets sterker) voorbeeld geven wij uit de dialecten van westelijk Oost-Vlaanderen. Vooral door de opheffing van de (fonetische) kwantiteitskorrelatie bij de vokaalsegmenten aldaar⁹ is het ((fonetische) verschil tussen \bar{o} en o er volledig opgeheven : b.v. [bɔrm] is er de klankvorm van *bom* (= springtuig) en $b\bar{o}m < b\bar{o}dem$. Grosso moddo treedt daar in het diminutiefsuffiks dezelfde alternantie op als in het A.N. : na (oorspr.) gespannen/ lange vokaalsegmenten + likwied of nasaal een monosyllabische suffiksvorm (*-ke* of *-tje*), na (oorspr.) ongespannen/ korte vokaalsegmenten + likwied of nasaal bisyllabisch *-eke* (b.v. *bal-eke*, *ster-eke*, *ton-eke*). Het diminutief van *bom* is [bɔrməkə], dat van $b\bar{o}m$ ($< b\bar{o}dem$) echter [bɔrmkə], wat m.i. het poneren van twee o -fonemen, een gespannen \bar{o} en een ongespannen o ,

7. \neq = morfeemgrens.

8. *Lingua* 11 (1962), blz. 294-312.

9. Zie hierover : J. Goossens, *Proeve van een typologische kaart van de Zuid-nederlandse Vocaalsystemen*, in : *Taal en Tongval* XX (1968), blz. 9-16.

tenvolle rechtvaardigt. Een tweede „bewijs” van 2 (diepte)fone-
men *o*, die echter aan de oppervlakte, fonetisch dus, samengevallen
zijn, biedt ons een onderzoek van de meervoudsvorming. Bij *bom*
is het pluralissuffiks /n/, bij *bōm* (< *bōdem*) echter /s/. Deze
laatste suffiksvorm is er algemene regel na een znw. dat eindigt
op een syllabische sonans (*l, r, n, m*: b.v. *appel-s, vader-s, oven-s,*
bezem-s) en b.v. helemaal niet na vokaal + *m* (b.v. *raam-en*),
zodat [bōms] alleen te verklaren is uit een morfeem op — /m̥/
(/bōdm̥/) + /s/, waarbij *d* synkopeerde na lange vokaal, in
casu /ō/.

2.3. Nog talloze andere voorbeelden zouden hier aangebracht kun-
nen worden om aan te tonen dat :

1. distributie-onderzoek even essentieel is als het louter opposi-
tionele beschrijvingsprocédé bij de studie van de klankkompo-
nent van het Nederlands en zijn dialecten
2. die distributionele dimensie echter pas echt zinvol ingescha-
keld kan worden als een aantal theoretische opties gelicht zijn :
 - integratie van de klankkomponent in de rest van het gram-
matikale model (ad 2.2.3.)
 - formulering van klankstructurele regels in termen van het
distinkatief feature en niet van het foneem (ad 2.2.2.)
 - onderscheiding van twee fundamenteel verschillende onto-
logische en beschrijvingstechnische niveaus : dat van de
mentale konstruktie (→ foneem) en dat van de fysische
realisatie en observatie (→ klank), wat impliceert dat het
foneem geen konkreet-fysische gestalte kan hebben (ad
2.2.1.).
3. (dat) binnen het traditionele beschrijvingspatroon die ele-
mentaire voorwaarden niet of toch maar gedeeltelijk vervuld
kunnen worden. Ter adstruktie rekapituleer ik bondig een
paar ervan :
 - de trad. fonologie zal in het Ovla. *boms* en *bommen* de
verschillende vorm van het pluralissuffiks nooit als een
relevant element erkennen om gelijke klanken [oʀ] op
twee verschillende fonemen, gespannen (lange) en onge-
spannen (korte) *o*, terug te voeren ;
 - de distributionele komplementariteit van de stemloze frika-
tieven [h] en [X] weegt in de taksonomische fonologie
niet op tegen het feit dat [h] en [X] tot een verschillende
artikulatorische kategorie (velair ~ laryngaal) zijn gaan
behoren ;

- dat de klank [X] in de *sch*-verbinding tot het foneem /k/ teruggebracht wordt omdat op die manier een elegante regel m.b.t. de prevokalische combinatie KK- te formuleren is, is in de traditionele fonologie onmogelijk wegens het principe van de éénduidigheid : als er een foneem /X/ in de inventaris opgenomen is, dan is elke [X] automatisch een realisatie van dat foneem.

3. Uit dit alles moeten wij dan konkluderen dat naar een *andere theoretische basis* uitgekeken dient te worden waarin de drie essentiële voorwaarden voor een optimaal distributie-onderzoek werkelijk ingebouwd zijn. Hiervoor zie ik alleen de *generatieve* fonologie in aanmerking komen. In een generatief model is de syntaktische oppervlaktestructuur de input van de fonologische component, wat de integratie van de klankcomponent in de rest van de grammatika garandeert. Verder worden in de fonologische component konsekvent twee voorstellingsniveaus onderscheiden : een *systematisch-fonemisch* (fonologisch) en een *systematisch-fonetisch*. Het eerste heeft een mentaal karakter en is een hypothese over de algemene interne verhoudingen in de klankstructuur ; het tweede is in wezen van fysische aard en biedt een enge fonetische transkriptie van allerlei uitingen. Door (fonologische) transformatieregels die een cyclisch karakter kunnen hebben, wordt het ene niveau op het andere betrokken. De basiselementen waarmee gewerkt wordt zijn features, die op het systematisch-fonologisch niveau klassifikatorisch (en binair) zijn, op het systematisch-fonetisch niveau uiteraard fonetisch (en meerwaardig)¹⁰.

Het ligt niet in mijn bedoeling hier nog een volledige beschrijving te brengen van het T.G.-fonologiemodel. Alleen hoop ik dat uit deze grove schets voldoende gebleken is dat in die theorie de drie basisvoorwaarden voor een optimaal distributie-onderzoek vervuld zijn.

Wellicht het mooiste voorbeeld hiervan voor het Nederlands biedt ons de uitstekende bijdrage van O. Leys over de fonologische status van *ng* en het bestaan van een /g/-foneem¹¹.

SLOTBESCHOUWING

- Er doen zich *moeilijkheden* voor bij het onderzoek van de Nederlandse klankstructuur, vooral doordat binnen het theoretische kader van de traditionele fonologie, dat tot voor korte tijd de enige

10. De fonetische-feature-inventaris is ook niet noodzakelijk dezelfde als de klassifikatorische (zie b.v. hierboven : [achter] ~ [velair] / [laryngaal]).

11. O. Leys, *The Phonemic Status of <ng> and the Existence of a Phoneme /g/ in Dutch*, in : *Leuv. Bijdr.* LIX (1970), blz. 128-136.

inspiratiebron was voor dit onderzoek, essentieel te weinig „ruimte” voorhanden was voor een optimale beschrijving van het distributionele aspekt.

– Wij beschikken echter over voldoende *mogelijkheden* om die leemte te vullen omdat het generatieve model idealer voorwaarden biedt om de structurerende principes in de klankkomponent te ontdekken en op een eenvoudige, inzichtelijke en controleerbaar juiste manier te formuleren,